

MARKO MARULIĆ: »JUDITA«

(Recital Edite Karadole-Šegvić, glumice HNK u Rijeci)

Marko Marulić

JUDITA

(Recital Edite Karadole-Segvić,
glumice HNK u Rijeci)

Dikē ter hvaljēn'ja presvētōj Juditi,
smīna njē stvorē[n]ja hoću govoriti;
zāto ću moliti, bōže, tvojū svitlōst,
ne htī[j] mi krātiti u tōm pūnu milōst.

Još iz dnā izvita ne biše svā zora,
ni roša sa cvīta opāla, da gorā
biljāše jur zgōrā visokō varhāmi,
a strūjā od mōra mīšaše iskrāmi;
jūre nōc s' tminami dōli došla biše,
kada se skupiše vīcnici u komōri:
jer jih krālj zoviše, kim takō govōri:
U svēm mojēm dvōri slūge najverniji,
i va svākōm zbori u svēm razumniji,
i mēni miliji, znājte da mīsal mā
vele me grīzē i jī dokla'ne vidīm jā
da svāka mīsta, ka na svīt gospodūju,
podlōžna būdu i da svi mēne ušchtūju.
Zāto odlučūju sa svimi imit rāt
kī se ne obitūju poda mnōm da će stāt.

Da tkō spovidāti sva mōre čudēsa?
Od kōnjske bāhati zemljā se potrēsā,
ništar ne porēsā, ni trāvā ni žito,
kuda vōjska plēsā, po svē onō lito.

Ne bi tkô bi se rîl; kî su to slišali,
strâh jih je svih ubîl, svi su se pripâli;
jesù se bojâli Židove da i njîm
râsâp ter pečali ne bûdu kako înim;
jûr svital biše dân i vidiše sa gôr,
kîmno tûj biše stân, vôjske grêdûc uzgôr:
kakò prisîčen bôr na zemljû padôše,
na golû glâvu zgôr pepêo vargôše.
Molêci rekôše: Bože, pomilûj nâs,
jer êvo dôjdôše potêrti nâs danâs:
Vazeše orûdje i stîne u skûti,

stûpiše osûdje gdi su tisknji pûti,
gdi su klânci krûti meû klesurâmi,
da, stâvši na ljûti, meû se pracâmi.

Kada çû ognjêni Oloferne tâj glâs,
da su zasêdeni pûti od gôrskih stâz,
i da židôvska vlâst prip[r]âvno çeka bôj,
çûdi se i starši vas i gnjîvan bi zatôj.
I sazvàv u dvôr svôj amônske vojvode:
Tkô su, rêçe, ovôj ki po vârsih hôde...

Da îmiju smînost stati prôtiv nâju
ali nâšu hrâbrôst ni sile ne znâju?
To rêkši, zapîni ũsta, zûbe shârsti,
a njîm ti namîni zâla svâke vârsti;
Slišav ôn çâ želî, narêdi vojvode
kîm mочно zapêli da çuvâju vode.
I súnce odhòde dvâdêset krat prîde,
li onî obhòde i na zdêncih side.
Od tadâ unide u grâdu sušînâ,
z gustêran izîde jûre i vlažînâ;
stopit ũst ne bi çîm, prisihât ja jazik,
usne pûcat, za tîm blîditi vâs çlovik.

Grâd biše ovî nôv, na gori sijâše,
oko njegâ obròv, Betûlija se zvâše.

Tadã se nahãjã Judit u grãdu tãm, .
kano svïh nadhãjã lipõstju, dobrotãm.
Spletẽ glãvu kosõm, vitice postãvi, .
kontuř s urẽhõm svõm vazãm nã se stãvi.
S õřvõm rúkẽ sprãvi, uři s uřerẽzmi,
na nogãh naprãvi ĉizmice s podvẽzmi.
Zlãtimi řicami sjãhu se poplitci,
a trepetljicãmi zvonjãhu uvitci; .
stãhu zlãti svitĉi po sviõni sviti,
razlici, ne rĩtci'po skũtih priliti,
svitlo ĉarljenitĩ ja rubĩn na pãrstih
cařir se modritĩ, bĩlit na rukãvih
bisër i na bũstih, i sve od zlãtih plãs
sjãti se na bẽdrih prẽhitro kõvan pãs.

Tad se usĉudiře svi, vidiv Juditu,
tokõ lipã biře i u takõvu svitu.

Kad ljũdi ohõli ki strãžu bljudõše,
obhõde okõli Juditu sritõše,
slišã[t] ju zajdõše; Od kũd grẽř i kãmo?
Āã t' jĩme?, rekõše. Prãvi nam da znãmo.
Onã rẽĉe: Ovãmo od Betũlije sam
i pũt je mõj tãmo k vãřim põglavicãm.
Ostãviv grãd i hrãm, s řivotõm bliřim tã,
jer ĉe se dãti vãm. Judit se zovũ jã.

A õn ti sijãře ohõlo, visõko,
a sãm pogledãře po võjsku řiroko;
karvãvo mu õko, ĉarljen biře obrãz,
brãdã jur nikõko prosĩdã, dẽbel hãz.
Pocãře se i u mrãz, tokõ biře pritil,
vãs õbãl kakõ prãz ki jõř nĩ striřen bĩl;
a biře se põvil sviõnim skendẽrom
i gojtãne pustil, kiĉene biserom.

Kad ju je vidio, s parvõga pozõra
rãnu je oĉũtio ljubvẽna umõra;

stáše kakò gorà, sòbòm ne krećúci,
oči ne zatvòra, k njòj jih upirúci.
Od kúda izide ovà jásna zorà,
dostòjna da síde na nebèsih zgorà.
Besidòm bisernòm, Olofèrne rěče,
i ričju ópernòm sàrtce mi optěče.

sad veselà dòsti sà mnòm pī[j] ter blagūj
i s ovimi gòsti obilo se počtūj.
Onà njemu uz tūj zahvālivši, rěče:
Veselo ću stvār tūj učinit, jer stěče
blāgòst, pòkol čěčě uza tē rāba tvā,
kā želī da kleče prida tē zemljā svā.
Tad pī i blagòva prida nju stāvila.
Meu tim je nūdila njegā da jī i pjē,
ter ga veselila da se većmā nal'jē;

Sād vī[j] kakò linjā Olofèrnja sila,
kakò ju řazčīnjā hot nečista dila.
Postilja je bilā, na srīdú komòri,
mehkā, čista, bilā, s pīsani zastòri.
Na njòj se obòri Olofèrne unid,
zāspa većmā gòri nego mòrski medvid.
Judifa zastòre postilji razmāčě.
sārce joj kopòre, bliže se primāčě.
Rūku s rŭkòm stāče i k nēbu podvīgnu,
na kolina klāče i sŭzami rīgnu;

glāsa ne izdŭvīgnu, da mòli u sebi;
Bòže, dāj da stīgnu ča je gòdi tebi;
stvori milòst meni, pokrīp rābu tvojū,
strāh mi vās odnemi, dvīgni rūku mojū,
Sadā, sadā hòdi, tvòj grād Jerosòlim
od nevòlj slobodi i vās pŭk tvòj, mòliim.

To rekši dvīže rām i na nogah postŭp,
ter mŭčě bičag snām ki višaše o stŭp
pòdri ga, kičmŭ zdŭp Olofèrna jednòm,
a drŭgòm rŭkòm lŭp klā, skŭbe objednòm.

Zgrizē gā mào čárŷ oružjem njeġovīm,
ubi ga žēnska šarv, ki biše prōstro, dīm,
da zajme svītōm svīm; ki mnjāše da nī bōg
silam njeġovīm tīm jēst protiviti mōg.
Prōstri se tūj nebōg, prez glāvē, kakō pānj,
Juditi bōg pomōg kadā napāde nā nj;
da joj nī trūd zamānj, da stvāri viru dā,
prikla ga, stēč uzā nj i odni glāvu t[j]ā.

Kakō kadā sōkol u nébo se vījā,
jāto se ptīc odzdōl širokō razvija,
ča pri mōre svījā, nāprīd se pojima,
jer ga strāh zabījā, dūšē ne pojimā.
Asīrski bāše tī glās kadā slišiše,
obojmēknūše svi i svite razdriše.
Marmōr je svūda vrīl, smetē se vās ōkōl;
starknjā ustā od sī, svak je bižāt ōbol.

Sila ne izide kojā bi zadila
selā ali zīde sīnov Israila,
doklā je živila Judita na sāj svīt,
zemljā je u mīr bilā i potom vēle līt.
Dānica jur skoljē zrakōm odivāše,
ter čarljēno pōlje sūncu puščivāše;
sūnce podivāše, jūr svitlu glāvu vān,
jur svūda sivāše, jūre bī bili dān:
Komū poklōn dijū, bōgu, spāsu mōmu,
jere konāc vijū počitān'ju tōmu,
Juditi u kōmu slāva će bit dōkōl
svītu zemāljskōmu počne gorit ōkōl.
Akō li dāj dōtōl doklā zemljā ovā
būde na kārte sfōlj slovīnjska čtit slovā.
Trūdñā tōga plōva ōvdi jidra kalā
plāvčā mojā nōva: bōgu būdi hvālā
ki nebēsa škōva i svāka ostāla.

Āmen

NAPOMENA

Marulićevo glavno hrvatsko djelo, *Judita*, u javnost je ušlo kad je prvi put tiskano (godine 1521), da bi u prvome stoljeću svojega javnog postojanja (do godine 1627) doživjelo ukupno pet izdanja,¹ od kojih je svako u nekoj od varijanata stare, nereformirane latinice. Zatim je interes za *Juditu* splasnio, pa će ona biti ponovo objavljena gotovo četvrt milenija kasnije, kada je (godine 1869) Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu upravo Marulićevim djelima na hrvatskom jeziku pokrenula svoju kapitalnu seriju *Stari pisci hrvatski*.² To pak znači da je preporoditeljima, koji su prednost davali baroknim pjesnicima iz Dubrovnika (osobito Ivanu Gunduliću), Marulić ostao jedva poznatim piscem.

Pošto je JAZU obnovila interes za Marulića (i otkako je on — ne bez razloga — nazvan »ocem hrvatske književnosti«), *Judita* se smatra najvažnijim od svih onih djela što ih je »začinjavac s'plicki« sročio hrvatskim jezikom. U posljednjih jedanaest decenija *Judita* se pojavila čak u trinaest izdanja, od kojih je posljednje izdao splitski Književni krug.³

Judita se u novije vrijeme izdaje ne samo iz važnog, ali ipak formalnog razloga: da bi različitim generacijama čitateljstva to uzorito djelo moglo biti fizički pristupačno. Naprotiv, od Akademijina izdanja (1869) do najnovijeg, splitskog (1988) trajno je nastojanje kako bi se stari tekst pročitao što točnije. Upravo Marulićev čuveni spjev postao je predloškom na kojemu naša filologija uporno brusi svoju metodologiju. Nije pretjerano reći da najnovije, splitsko izdanje odražava sposobnost kritičkog čitanja što su ga omogućili krupni koraci kojima se ukupna lingvistika i filologija (pa tekstologija kao jedna od njihovih bitnih pomoćnih disciplina) primakla 21. stoljeću.

Tekstološkim trudom, u koji je prijeko potrebno uložiti najveću mjeru akribije (osobine što oduzima mnogo vremena, a mjesto dostojne hvale često prima pokudu), načinjen je velik pomak, ali konačni cilj nije dostignut. Kao što znamo, spoznaje koje su opće dobro uvijek se slijevaju u sintezu, u nekoliko važnih rečenica.

A nakon svega truda oko ispravna čitanja *Judite* (truda što traje nešto više od stoljeća) — ishod nas može potpuno obeshrabriti: suvremeni čitatelj ne

zna dobro izgovoriti zamršene Marulićeve dvanaesterce s prijenosnom ritmom.

Ne zna to učiniti jer smo mu pružili premalo uputa.

A one bi, u nekome svojem segmentu, morale odgovoriti na pitanje o izvornim osobinama Marulićeve prozodije.

Ona je pak diktirana time što u temelje Marulićeva akcenatskog sustava nije ugrađena nova što kavština, nego stara čakavština. Toga smo svjesni tek kakva četiri decenija: otkako je lingvist Petar Skok (potaknut naglasnim stanjem u rodnome mu Jurkovu selu žumberačkome, prostorno udaljenom od Marulićeva Splita, na temelju čakavštine — zapravo — u domaćoj dijaspori) gotovo uskliknuo:

»Njegov⁴ dvanaesterac raspada se u dva dijela; u svakom nalazimo po dva glavna akcenta, ako se čitaju starim čakavskim akcentom. Na pr. ako čitam I, 1-4 ove stihove prema (mome) akcentu u Jurkovu selu:

Díke ter hvaljén'ja // presvĕtoj Juditi,
smĭna nje stvorén'ja // hĕću⁵ govoriti;
zá to ću moliti, // bŏže, tvoju svitlost,
ne htij mi kratiti // u tŏm punu milost.

dobiva se ritam sličan francuskom aleksandrincu, koji također ima dva glavna akcenta u hemistihu«⁶

A to je otvorilo pravu lavinu.

Bratoljub Klaić pokazao je da (vođeni inače vrsnim lingvistima i filozozima Tomom Maretićem i Milanom Rešetarom) pogrešno naglašavamo pretežni dio pisane baštine: od Lucića⁷ do Gundulića.⁸

Pa da skratimo? Kad bi bilo kao što je bilo, i Marulića bismo naglašavali tako da bi se pokazalo kako je griješio kad je pisao svoje dvanaesterce (a ne: deseterce junačke nam folklorne poezije).

Današnja splitska akcentuacija pokazuje noviji akcenatski razvoj, moguće u dijelu suvremene govorne čakavštine. Ali za Marulićevo vrijeme (i za grad Split na vršku renesanse) moramo pretpostaviti najstrožu čakavsku starinu, tj. akcente: [˘] (kratkosilazni); ^{˘˘} (dugosilazni); [˘] (novi akut); i s njima u vezi: maksimalnu slobodu u distribuciji nenaglašanih kvantiteta (koje se nalaze ne samo i z a naglašanih slogova nego i i s p r e d njih). Sve se, dakle, svodi na početnu, čakavsku i starohrvatsku akcentuaciju kao što je opisana u suvremenoj dijalektološkoj literaturi.⁹

Tu temeljnu spoznaju u punoj smjeri poštovali označujući naglasno stanje u Marulićevoj *Juditi*. Ako taj spjev, uz našu skromnu intervenciju, potkraj 20. stoljeća zazvuči harmoničnije nego što bi zvučao pri kojoj drugačijoj interpretaciji — bit će nam doista drago.

M.M. i J.V.

BILJEŠKE

¹ Usp. Mirko Tomasović (popis izradio), *Izdanja »Judite«*, u knjizi: Marko Marulić, *Judita*, priredio, popratio bilješkama i sastavio rječnik Milan Moguš, Sabrana djela Marka Marulića, Opera omnia, knjiga prva, Književni krug, Split 1988, str. 95–96.

² *Pjesme Marka Marulića*, skupio Ivan Kukuljević Sakcinski, Stari pisci hrvatski, knjiga prva, JAZU, Zagreb 1869.

³ V. bilj. 1.

⁴ Tj. Marulićev; nap. M.M. i J.V.

⁵ Bolje bi bilo: *hoću* (i kasnije: *krātiti*); nap. M.M. i J.V.

⁶ Akademik Petar Skok, *O stilu Marulićeve Judite*, u knjizi: *Zbornik u proslavu petstogodišnjice rođenja Marka Marulića 1450–1950*, Djela JAZU, knj. 39, Zagreb MCML, str. 165–241; navod na str. 168.

⁷ Bratoljub Klaić, *Jezik Hanibala Lucića i Petra Hektorovića, Prilog historijskoj gramatici hrvatskog jezika*, u knjizi: Hanibal Lucić — Petar Hektorović, *Skladanja izvrsnih pisan razlikih — Ribanje i ribarsko prigovaranje i razlike stvari ine*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 7, priredio: Marin Franičević, Matica hrvatska — Zora, Zagreb 1968, str. 267–324; v. str. 321–324.

⁸ Bratoljub Klaić, *Nov pogled na akcentuaciju starih dubrovačkih pisaca*, u knjizi: *Marin Držić, Zbornik radova*, Matica hrvatska, Zagreb 1969, str. 282–298.

⁹ Milan Moguš, *Čakavsko narječje, Fonologija*, Školska knjiga, Zagreb 1977; v. str. 44–63.